

Legutóbb a zsinat elé terjesztett ökümenikus szkéma ötödik fejezetével foglalkoztam, amely a múltbeli kitértelemiségek kiküszöbölésével a tiszta evangéliumi tanítás alapján kívánja meghatározni a katolikus egyház álláspontját a vallásszabadság kérdésében. Mindabból, amit akkor előadtam, világosan kitünhetett, mennyire abban az irányban haladnak a korszerűsödést célzó törekvések, amelyet mi, a szocializmusban élő katolikusok, már jóval előbb egyedül járhatónak ismertünk fel. Eszembe sem juthat természetesen semmi olyan feltételezés, mintha mi kivételesen bölcsőbbek lennénk a kapitalizmusban élő testvéreinknél, az azonban nem kétséges, hogy serkentően hatottak közre maguk a társadalmi változások, amelyek mi nemcsak elméletileg tanulmányoztunk, de a valóságban is megtapasztaltunk. S úgy hiszem, senki sem veheti rossz néven tőlünk, ha a saját magatartásunk igazolását is látjuk abban, hogy olyan meglátások és nézetek, amelyeknek kinyilvánításáért nemrégiben még elítélés vagy megrovás ért egyes úttörő teológusokat, ma már az egész katolikus világban folyvást szélesebb körű elfogadásra találnak.

Ebből a szempontból érezhetjük igen tanulságosnak az általában tartózkodó *Der Grosse Entschluss* két közleményét, amelyeknek egyikét „A pluralista világ és a keresztény lelkiismeret” címmel *Domínik Thalhammer*, másikat „Nyílt kereszténység és evlági morál” címmel *Wilhelm Perger* írta.

Nem véletlen, hogy *Thalhammer* éppen abból a szkéma-fejezetből indul ki, amelyet a vallásszabadság ügyében a zsinat elé terjesztettek. „Helyes és használható megoldásért folyik a küzdelem” — állapítja meg ezzel kapcsolatban. „Ha kitér a zsinat a probléma elől, akkor támasz nélkül hagyja azokat a keresztényeket, akiknek az egyház ügyét a világi életkörülményekben kell képviselniük. De ha csupán néhány általános és megtámadhatatlan elvre húzódik vissza, eligazításainak értéke nulla lesz.” Elengedhetetlenül fontos a határozott állásfoglalás ebben a kérdésben — jelenti ki a

szervő —, mert nemcsak a katolikus hívőnek, de minden vallásos embernek tudomásul kell vennie, hogy a világnézeti és erkölcsi szemléletek többfélesége velejáró ténye a modern társadalomnak, olyan tény, amelyet senki sem hagyhat figyelmen kívül. Ugyanakkor tény viszont az is — siet hozzáfűzni *Thalhammer* —, hogy bármennyire nem tudunk azonos felfogásra jutni nagyon sok embertársunkkal egzisztenciánk végső kérdéseiben. Mindenképpen együtt kell élnünk és a békés fejlődés javára össze is kell dolgoznunk egymással. Az utóbbi követelmény pedig nem egy problémát vet fel a keresztény lelkiismeret számára, problémákat, amelyekre nem olyan könnyű az egyének minden alkalommal egyértelműen válaszolnia.

Thalhammer sem állítja, hogy a világnézeti és erkölcsi rendszereknek ezt a mai pluralizmusát eszményi állapotnak tekinthetné a katolikus egyház. Végére is Krisztus a világnézetek és vallások többféleségét akarta megszüntetni tanításával, az egyház pedig ennek a tanításnak hirdetését és terjesztését kapta feladatául. Világos, hogy ezt a küldetését az egyház a modern társadalomban sem ejtheti el. Az a keresztény hívő, aki vallását komolyan veszi, szintén nem viselhetet közömbös érdektelenséggel a hitének ellentmondó felfogásokkal szemben. Ha így járna el, ezzel csak azt bizonyítaná, hogy valójában nincs meggyőződve annak igazságáról, amit tanúsítani tartozik, vagy legalább is nem tulajdonít súlyt ennek az igazságnak. Ez azonban egyáltalán nem mond elene annak a kötelességünknek — emeli ki *Thalhammer* —, hogy tisztelettel forduljunk mindenki felé, aki becsületes meggyőződéssel száll síkra azért, amit lelkiismerete szerint igaznak és helyesnek tart s amiért áldozatokra is kész. Éppel ezzel a tisztelettel igazoljuk ugyanis, hogy magasra értékeljük és szeretjük az igazságot. Mi magunk állítjuk, hogy Isten mindenkit a saját alanyi lelkiismerete alapján fog megítélni, aki tehát követi a lelkiismeretét, még ha esetleg véletlenül téved is, mindig a jót cselekszi.

Mint hogy mi, katolikusok, az egyén alanyi lelkiismeretében látjuk az em-

beri magatartás végső kötelező normáját. nem akarhatjuk és nem is kívánjuk, hogy más meggyőződésűeken erőszakot vegyenek, miként azt nem ritkán helyes cselekedetnek vélték elődeink a korábbi századokban, sem azt, hogy bárkit elnyomjanak, üldözzenek, vagy abban a szabadságában korlátozzanak, hogy meggyőződése szerint éljen. Ha tehát nem is örvendezünk annak, hogy oly sok ellentés világnézet és életfelfogás jut szóhoz napjainkban, nyílt lélekkel el kell ismerünk a mai pluralista társadalom tényét, és le kell vonnunk abból erkölcsi magatartásunkra is a megfelelő következtetéseket.

Abból az álláspontunkból, hogy mindenki egyedül a saját lelkiismeretének köteles engedelmeskedni, ésszerűen folyik az a kívánságunk, hogy a valóságos lelkiismeret szabadsága is részesüljön azonos tiszteletben. Vallásosság vagy vallástalanság teljesen az egyén szabad döntésén múlik — hangsztatja *Thalhammer*. A katolikusok megkísérelhetik azt, hogy egyengessék mások számára is az utat ahhoz az igazsághoz, amelyet magukénak tartanak, de soha sem szabad arra veteledniük, hogy vallásuk elfogadását bármi módon kikényszerítsék, s természetesen még arra sem, hogy bárkit a vallásuk nem őszinte külső megvallására késztesse, például anyagi vagy más előnyök nyújtásával. Utóbbi is olyan cselekedet lenne, amelyet maga *Krisztus* ítél el — teszi hozzá *Thalhammer*. Az abszolút türelmeség mindezek okából a keresztény lelkiismeret elemi kötelessége az összes másként gondolkodók irányában. S ezt a türelmeséget nemcsak akkor kell tanúsítanunk, amikor mi magunk kisebbben vagyunk vagy hátrányos megkülönböztetésről panaszkodunk, hanem akkor is, amikor többséggel rendelkezünk és hatalmon vagyunk. Tanúsítanunk kell egyszerűen azért, mert a lelkiismereti döntés szabadságát mi magunk is az emberi személy alapjogai közé sorozzuk.

*

Ha emlékezetünkbe idézzük, hogy katolikus oldalon még egy-két évtizeddel ezelőtt is milyen fenntartásos módon tárgyalták a világnézeti tolerancia kérdését, az a félreérthetetlen szabotosság, ahogyan *Thalhammer* meg-

vonja az elméleti háttérrel, újabb jóleső adalék a bekövetkezett változáshoz. An hogyai állhatnak fenn egymás mellett az ellentétes világnézetek a modern társadalomban? Vajon az egyéni lelkiismeretek döntési szabadságának tisztelete nem vezet-e társadalmi bomláshoz? Milyen elvek alapján képzelhető el egyáltalán a békés koegzisztencia?

Nem könnyű válaszolni ezekre a kérdésekre — bocsátja előre *Thalhammer*, lényegében azonban hozzánk hasonlóan vélekedik. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy az egyén ilyen irányú szabadságát korlátozza a mások szabadsága. Amit a magunk számára igénylünk, meg kell adnunk többi embertársunknak is. A különböző világnézeti és életfelfogású emberek együttélését ugyanis egyedül az igazságosság teszi lehetővé. A szeretet és bizonyos nagyvonalúság egyik legfőbb etikai feltétele a békés együttélésnek — mondja *Thalhammer* —, önmagukban azonban nem elégségesek. Csupán a szeretetben reménykedni utópia lenne. Minden társadalmi rend az igazságosságon épül fel. Aki azt követeli embertársától, hogy tartsa tiszteletben lelkiismeretének szabadságát, ehhez csak akkor formálhat jogot, ha maga is kész irányában ugyanerre a tiszteletre. A szeretet és a nagylelkűség mértékét soha sem írhatjuk elő konkrét kívánalmakban. Az igazságosság követelményei azonban jogszabályokba önthetők.

Nekünk, katolikusoknak, akik hiszszük, hogy az összes embereknek, bármilyen világnézetet valljanak, ugyanaz az egy Atyjuk van a mennyekben — folytatja *Thalhammer* —, teljes erőnkben azon kell fáradoznunk, hogy megtaláljuk az együttélés közös alapját az államban és társadalomban. Annál is inkább, mert annak, hogy a másként gondolkodók hatásosan együtt tudjanak működni a gyakorlati élet, a cselekvő szeretet és sok humanisztikus törekvő és feladat területén, aligha állhat fenn nehézsége. S ha az alap kezdetben még olyan keskenynek mutatkozik és tisztán külső keretekre szorítkozik is, biznunk kell abban, hogy majd az együttműködés során magától mélyül és szélesedik. Csak legyen meg mindegyik oldalon az őszinte akarat a találkozásra, már ez is jó

kezdét mindannyiunk számára. A nyílt beszéd azután, amelyben egyik ember a másikat valóban meg akarja érteni, lassanként messzebbre is fog vinni. Ki fog tűnni, hogy milyen sok vágy és törekvés közös az emberi természetben. Alapjában ugyanis minden ember az igazságot, a jót és a boldogságot keresi, s nagyon gyakran inkább a szavak különbözőségével, mint magában a cselekvésben határolódnak el egymástól. S minél behatóbb eszmecserét folytatunk egymással, annál nagyobb meglepődéssel és örömmel fogjuk megállapítani, hogy partnerünk a másik oldalon egyáltalán nem felel meg annak az általános klisének, amelyet mi tisztán elméletileg formáltunk világnézetéről és felfogásáról. Mi több, Thalhammer még azt sem tartja kizártnak, hogy a tulajdonképpen elválasztó pontokban is előbb-utóbb létrejöhet valamiféle egyetértés.

Az a párbeszéd, amelyet kíváncsian tartunk s amelyre készek is vagyunk — húzza alá Thalhammer —, korántsem a vetélkedő vita, amelyből mindenki már eleve győztesként akar kikerülni. Ebből semmi jó sem fakadhat. Ha a másként gondolkodót a logikai érvelés élességével sarokba is szorítják, ezzel egyik oldal sem nyer semmit, sőt sokkal valószínűbb, hogy a magát győztesnek érző csak egy engesztelhetetlen ellenséget szerzett magának. Az igazi türelmesség szöges ellentéte annak a magatartásnak, amely előre feltételezi, hogy a másik félnek minden pontban helytelen az állásfoglalása, abból tehát mi magunk semmit sem tanulhatunk és a saját felfogásunkon semmit nem javíthatunk.

A modern társadalom világnézeti megoszlását olyan ténynek kell tekintenünk, amely beláthatatlan időn keresztül így marad — szögezi le Thalhammer, a jezsuita (akárcsak én a januári cikkemben, amelynek ilyen értelmű állítását négy levélíró kifogásolta). „Nem élünk többé egy zárt keresztény életkörben, hanem egy csoport vagyunk más világnézeti csoportok között, s minthogy gyakorlatilag csak a valóban hívőket sorolhatjuk a magunk körébe, föltétlenül kisebbség vagyunk. Az igazságosság szemszögéből sincs jogunk arra, hogy a nem-keresztény többségre bármilyen módon megpróbáljuk rákényszeríteni akaratu-

kat. Csak olyan igényekkel állhatunk tehát elő, amelyek a természetes erkölcs ama szabályainak érvényesülését sürgetik, amelyeket minden jóakarató gondolkodó ember magáévá tehet. Ami azonban a kifejezetten keresztény kívánalmakat illeti, soha sem szabad a jövőben átlépnünk azt a mértéket, amelyet a keresztény örökség még eleven maradványai szabnak meg, azok a maradványok, amelyeket az általános tudat kötelezőknek tekint. Ha ennél többet akarnánk, akkor már kényszerítet gyakorolnánk a lelkiismeretekre.”

Thalhammer nem gondolja, hogy megoldotta volna mindazokat a problémákat, amelyeket a társadalmi pluralizmus felvet a keresztény lelkiismeret előtt. Feladatául inkább azt tűzte ki, hogy figyelmeztessen magukra a problémákra s jelezzen néhány utat megoldásuk irányában. Írása befejezésében utal arra, hogy maga az egyház is új módokat keres a nyílt beszélgetésekre a modern, világnézetileg megosztott világgal. És pedig miként VI. Pál pápa a zsinat második ülészakát megnyitó beszédében monddta, azzal a céllal, hogy újból elhithetővé tegye a szkeptikus emberiség számára: nem valami hatalmi igény, hanem egyes egyedül az emberiség örök java vezeti az egyházat, amikor küldetése teljesítésének új feltételeit keresi.

*

A másik tanulmány írója, *Wilhelm Perger*, a legutóbbi évek örvendetes vonásának mondja, hogy a gondolkodó emberek az összefűző kötelékek szilárdítása okából itt is, ott is igyekeznek fölébe emelkedni annak, ami szétválaszt. A szenvedélyes polémia helyébe mind gyakrabban lép a dialógus, amelyben a beszélgetők egymás kölcsönös megértésére törekednek. Különös jelentősége van annak a beszélgetésnek, amely ma vallási síkon folyik. Azt az igyekezetet, hogy áthidalják a keresztény felakezetek közötti ellentéteket, ma már nem lehet kiiktatni a katolikus egyház szellemi életéből. S történnék már olyan topogatózások is, amelyek a különböző világvallások találkozását készítik elő.

Amikor így a katolikusok immár más felakezetek és vallások képviselőivel beszélgetést folytatnak, joggal

merül fel a kérdés, miért ne lehetne ilyen beszélgetésekbe bocsátkozni az egyedül földiekre alapozott, ún. vallástalan morál szószólóival is? Nem vitás, vannak keresztény gondolkodók, akik egy vallástalan morál eszméjét eleve elutasítják vagy legalább is kérdéses vállalkozásnak tekintik — jegyzi meg Perger —, de bármilyen érvet hozzanak fel a vallástalan morál ellen, nekik sem szabadna látatlanba venni azt a pozitívumot, ami ennek alapjául szolgál. Hiszen kétségkívül arról van itt szó, hogy az erkölcsi jó valósuljon meg, az pedig, hogy a nem-hívó szellem egyedül a földi lét viszonyaiból és föltételeiből indul ki, mi okból eshetne kifogás alá? Perger nagyon is szükségesnek itéli, hogy katolikus részről a vallástalan morálok képviselőivel is próbálják a közöset keresni. Ennek megkönnyítése végett azonban mindenekelőtt azokkal a vádakkal kell szerinte megbirkóznunk, amelyeket a katolikus egyház ellen emelnek.

Ausztriában a legnyomósabb vádat Wilhelm Börner összegezte két éles tanulmányában. Az egyikben, amelynek „Étika és politika” a címe, megütközését fejezi ki amiatt, hogy a keresztény egyházak oly keveset valószínűsítettek meg Krisztus hegyi beszédéből és korlátlan emberszeretetéből. Másik tanulmányában, amelyet „Az egyházi morál összeomlása” címmel írt, azt rója az egyház terhére, hogy Krisztus tanítása helyett a kapitalizmussal fonódott össze, hozzájárult az antiszemitizmus keletkezéséhez, viszont semmit sem tett a háború kiküszöbölése érdekében.

Az ilyen természetű ellenvetésekkel katolikus apológéták sorozatosan foglalkoztak — állapítja meg Perger —, de ha bizonyos túlzásokat és egyszerűsítéseket helyre is igazítottak, a kegyetlenségek, keménységek és szűkeklblúségek sok-sok példáját, amelyeket az egyháztörténelemből ismerünk, sajnos, ők sem törölhették el. Olyasféle szomorú eseményekre, mint Hypatia meggyilkolása, a kereszties hadjáratok és a vallásháborúk borzalmai, az inkvizíciós szörnyűségek, a boszorkányüldözések és pogromok, azok a keresztények is fájdalommal emlékeznek, akik vallásukat komolyan veszik, és el is itélik, nem opportunistusból,

hanem Krisztus tanításának igazi ártértése miatt. Különös sullyal esik latba az a szemrehányás, hogy a keresztény egyházakban mindezeideig nagyon keveset váltottak valóra Jézus szeretetparancsaiból. Erre az egyháztörténet tényei alapján kellene felelni vagy magyarázatot keresni. Bizonyos azonban — jelenti ki Perger —, hogy sok szent egyéniség csodálatos működése és még több ismeretlen hívó kórházi és missziós csendes tevékenysége ellenére sem tagadhatjuk, hogy Krisztus üzenetéből mennyibemenetele óta túlságosan kevés valósult meg eddig a földön. Az igazság az, hogy a krisztusi szellemet az évszázadok folyamán ismét és ismét elnyomta az emberi hitványosság.

Joggal hivatkozhatunk azonban arra, hogy az evilági humanizmus eszményeit is gyakran beszennyezték hívei. És ha el is kell ismernünk azt a sok nemeset és értékeset, amit e humanizmus nevében műveltek, eddig még egyik irányzata sem dicsekedhet azzal, hogy lényeges fokban előbbre vitte volna az emberek erkölcsi tökéletesedését. Mind a keresztény, mind a vallástalan világnézetekből újból és újból utak vittek a sötétbe, és az emberek igen nagy vagy éppen túlnyomó része csupán külsőleg tette magáévá eszményeiket. Ha azonban ez nem csüggeszti a vallástalan morál képviselőit, nem csüggedhetnek el miatta a hívő keresztények sem. A kudarok csak arra készíthetnek mindannyiunkat, hogy még lelkesebben haladjunk tovább és eszményeinket olyan jól igyekezzünk megvalósítani, ahogyan csak képesek vagyunk rá körülményeink között. Számolnunk kell közben azzal is, hogy a vallástalan ember feltehetően kényelmetlenséggel és nem-tetszéssel kísérí a katolikus élet minden újraébredését. Sőt egyenesen vesztélyt fog látni benne, egy új klerikalizmusnak, a szellemi élet gúzsba-kötésének, a nem-katolikusok diffamálásának, a törvényhozás felekezeti-es torzításának és más nem örvendetes jelenségeknek vesztélyét, amilyen fényleg gyakran adódott a katolikus országokban s talán ma is fennforog Dél- és Nyugateurópa egyes államaiban. A dolgok ilyen alakulását azonban egyre több katolikus nemhogy nem kívánja — állapítja meg Perger

—, de épp úgy elutasítja, mint bárki más. Mi, akik a világ felé nyitott, vagyis a nyílt katolicizmust valjuk, amelynek ma a katolikus teológiában és publicisztikában oly sok kiváló képviselője van, semmi közösséget sem vállalunk többé az ellenreformáció és a kulturharc szűkös szellemével. Mi nagyon is tisztán látjuk a kirívó ellenmondást e szellem és az evangélium között.

Az egyház történetében, mint tudjuk, felléptek időnként mozgalmak, amelyek koruk vallási életét akarták megújítani és ennek érdekében meghatározott célokat tűztek ki. Ilyen mozgalmat indított meg Szent Benedek az „Imádkozzál és dolgozzál!” tézisével. A szegénység és alázat kereszténységének eszménye, ahogyan Assisi Ferenc hirdette, az egyház elvilágiasodását kívánta ellensúlyozni. Értethető, ha napjainkban megint annyi szó esik arról, hogy mi lenne a legfőbb teendője a modern kor katolicizmusának. A nyílt katolikusok véleménye szerint a feladat az, hogy Krisztus szeretetparancsát valóban komolyan vegyük és komollyá tegyük.

*

Önáltatás lenne, ha tagadnók vagy szépítenők azt a tényt, hogy a nyugati civilizáció népei, amelyek évszázadokon át hordozták a kereszténységet, nagyjában hátat fordítottak neki — írja *Perger*. S ezt a kedvezőtlen fordulatot szerinte főleg az okozta, hogy a kereszténység ahelyett, hogy őszinte következetességgel próbált volna eleget tenni Krisztus tanításának, más és köztük nagyon is támadható célokra törekedett.

Igazán ideje tehát, hogy végre a középpontba helyezzük Krisztus tanításának magvát, a szeretetet Isten és az embertársak iránt, amit maga Krisztus főparancsként követelt. Mert a valóság az, hogy a keresztények mai életében távolról sem foglalja el a főparancs azt a helyet, amely megilleti. Túl gyakran találkozni a „jó katolikusnak” azzal a típusával, aki szorosan tartja magát vallása külső kötelezéseinek, amilyen a vásárnapi templombajárás és a szentségek vétele, bizonyos országokban szorgosan támogatja az egyház politikai jellegű követeléseit is, de alig gondol a felebaráti szeretet parancsára. Sőt éppen a „bi-

zonyos országokban” inkább arról az oldaláról ismerik ezt a típust, hogy intrikus, becsületnyírbáló, kapzsi s gyakran sem az osztálygóg, sem a bosszúvágy nem idegen tőle. Nem csoda így — mondja *Perger* —, hogy az a botránkoztatás, amelyet ez a típus kivált, sok embert elriaszt az egyháztól.

Őrizkedjünk azonban attól, hogy a felebaráti szeretet szava egyszerű szó-lammá silányuljon, a politikai demagógia valamilyen változatát jelentse. Am akkor is félremagyarázzuk, ha egyedül a karitatív és szociális tevékenységgel kapcsolatban alkalmazzuk. Amikor Krisztus azt mondja, hogy szeretnünk kell felebarátunkat, nem kizárólag meghatározott cselekvéseket követel, hanem igényt támaszt egész érzelmi életünkkel szemben. Modern nyelven szólva, Krisztus a rendkívüli jóakaratot követeli meg tőlünk embertársaink irányában, amely kell, hogy megszabja magatartásunkat is velük szemben. A szeretetparancsok mellett azonban az evangélium más meghagyásainak is előtérbe kell kerülőniök, amelyekben Krisztus szelleme különös világossággal jut kifejezésre. Egyik szakasz így hangzik: „Irgalmasságot akarok és nem áldozatot.” Egészen különös — jegyzi *Perger* —, hogy ezek a szavak oly kevéssé ismertek, noha Jézus meg is ismétli evangéliumában (*Mt.* 9, 13 és 12, 7). Ezekből a szavakból kiindulva állást foglalhatunk az askétikus magatartás túlértékelése és a rideg viselkedés ellen, amire a kereszténység nem ritkán hajlamosnak mutatkozik.

Krisztus tanítványait is megfeddi, amiért ezek büntetést kívánnak azokra, akik nem fogadják be őket. A tanítványok kérdezik: „Uram, hívjuk le rájuk az istennyilát, hogy fölemesse őket?” Krisztus ezt feleli: „Nem tudjátok, milyen szellem gyermekei vagytok. Az Emberfia nem azért jött, hogy lelkeket pusztítson, hanem, hogy megmentessen” (*Luk.* 9, 54). Ennek az evangéliumi helynek jelentőségét nem becsülhetjük elég magasra. Világosan kitűnik belőle, hogy az az agresszív szellem, amelyből kifolyóan a keresztény vallás ellenségeire némelyek büntetést és pusztulást kívánnak, nem Krisztus szelleme. A vallási fanatizmus határozott elítélésével találkozunk itt.

Ezzel érkezünk el ahhoz a feladat-
hoz — folytatja Perger —, amely kü-
lönösen fontos a kereszténység jövő
fejlődése számára. Krisztus igazi szel-
lemét szigorúan el kell választani és
meg kell tisztítani a tanaiért való ham-
is buzgóságtól. Fanatizmus a belső
bizonytalanságra támaszkodó agresz-
zív érzület meghatározott elvek és az
azokat megtestesítő emberek irányá-
ban. Többnyire azzal magyarázható,
hogy a fanatikuskok a saját mesterkelt
énjük lerombolását féltik tőlük. Gyak-
ran más lelki zavarok fokozzák.

A fanatizmus felülkerekedése az
esznekért folyó harcokban, különösen
vallási téren, túlon-túl ismert. Ugyan-
így az az áldatlan szerep, amelyet az
egyházak történetében játszott. A kü-
lönbséget Krisztus szelleme és a fan-
atizmus között ekként fogalmazhat-
juk meg: Krisztus az ember belső, lel-
ki megváltozását tanította, amely sze-
retetben nyilvánul meg Isten és az
embertársak felé, a fanatizmusban vi-
szont patológikus eredetű lelkiállapot-
tal találkozunk. Ha nem élünk ezzel a
megkülönböztetéssel, akkor mindig
fennáll a veszély, hogy a keresztény
vallást mint totalitárius ideológiát élük
a hívei és ennek az ideológiának kép-
viselői gyanánt cselekszenek. Legyő-
zéséhez sokban hozzásegíthet a val-
lász pszichológia. Mellette a vallásfilo-
zófia is jó szolgálatot tehet, amely-
nek egyik feladata lenne a hamis val-
lásosság, az álvallásosság típusainak
jellemzése.

A közös, ami napjainkban a követ-
kezetes keresztényeket és a vallásá-

lan morál becsületes hirdetőit összekö-
ti, korunk nagy etikai problémáiban
adódik, amelyeknek megoldásán mind-
annyian fáradozunk. A legjelentesebb
ilyen természetű probléma a béke
fenntartása, amiért mindkét világné-
zet követői intenzíven sikraszállnak.
Alapvető feladat pedig egy igazi er-
kölcsei megújulás számára annak a
farizeizmusnak leküzdése is, amely
minden erkölcsi rendszer elfogadói
megejtheti. A farizeizmust, amit Krisz-
tus az evangéliumokban sokkal éle-
sebben ostromoz a nyílt bűnöknél, a kü-
lső formák túlértékelése jellemzi, a
mások hibáinak kemény megítélése, az
önteltség és az előítélet bizonyos cso-
portok irányában. A külső formák túl-
becsülésének és az önteltségnek káros
voltát nem szükséges közelebbről tag-
lalni. Mások hibáinak kemény meg-
ítélésével azonban sokszor találkozunk
olyanoknál, akik egyébként szigorúan
az erkölcsi alapelvek szerint élnek.
Krisztus szellemével azonban félreér-
tetlenül ellenkezik ez. Az előítéletek
ellen való harc szintén összekötheti a
különböző világnézetű, de etikai érzü-
letű embereket.

A felvetett kérdések közül nem egy-
nek megoldására hangzhatnak el
konkrét javaslatok, amelyek tekintet-
ben különbség merülhet fel a kereszt-
tény és a vallástalan ember felfogása
között. Perger szerint azonban akkor
is lehetségesnek kell lennie, hogy eze-
ket a különbségeket kölcsönös megb-
csúlással, valóban etikai formában,
megegyezéshez vigyék.

A KIS ÚT

*Gyakran nyugtalanít, hogy hitemet érintő kérdésekben problémáim támad-
nak. Ilyenkor nem egyszer azon veszem észre magam, hogy kételkedő gondol-
atokkal foglalkozom. Gyánásaimban is többször felemlítettem már, hogy a
hitigazságokban kételkedtem.*

E néhány sorból is mintegy vissza-
csengnek a számos imakönyvben meg-
található „lelkitükrök” sematikus sza-
vai: „Kételkedtem-e a hit igazsági-
ban?” Nem egy tapasztalt lelkipász-
tor állapította már meg, hogy ezt a
kérdést — legalább is ilyen megfogal-
mazásban — ki kellene hagyni ezek-
ből a „lelkitükrökből”. Az igazság

ugyanis az, — bármily szokatlanul is
hangzanék többek fülében — hogy
minden felnőtt, értelme használatával
élő keresztény ember előbb-utóbb el-
töpreng a hitét érintő igazságokon. S
ilyenkor nem egyszer eszébe juthatnak
ilyen gondolatok is: vajon valóban így
van mindez, hihető, elfogadható-e,
amit eddig igaznak tartottam?